

עשרה הרוגי מלכות

המושג "עשרה הרוגי מלכות" שגור בפי כל. אך זמנה של אותה תקופה וזיהוי גבוריה אינם ברורים לחלוטין. שתי בעיות עיקריות ניצבות בפנינו: א. מי היו העשרה? ב. באיזו תקופה נהרגו העשרה? בעית לואי, המתעוררת תוך כדי בירור שתי הבעיות העיקריות, היא: מהו המקור הראשון למושג "עשרה הרוגי מלכות". ניתן גם לומר בצורה הפוכה: בעית הלואי, היא היוצרת את שתי הבעיות העיקריות. העובדה שאין מקור קדום ביותר, למושג "עשרה הרוגי מלכות", מעוררת את הבעיות: לאלו עשרה הכוונה ומתי הם נהרגו. אין תשובה אחידה לזהותם של כל העשרה. ישנם שינויי גירסאות במקורות השונים, בקשר לזיהויים. קיימת מחלוקת אף בנוגע לאלה אשר שמותיהם מוזכרים, לכאורה, במפורש. רק לגבי חלק מן העשרה, ישנה ראייה ברורה והסכמה כללית בדבר זהותם. המקורות העיקריים בהם מוזכרים שמות עשרת הרוגי מלכות או רובם, הם כדלקמן:

מדרש עשרה הרוגי מלכות	מדרש רבה איכה ב, ה	סדר הדורות
המכונה מדרש "אלה אזכרה"	1. רבי ישמעאל	בערך דור שני אחר החורבן
1. רבן שמעון בן גמליאל	2. רבן [שמעון בן]	1. רבן שמעון בן גמליאל הזקן
2. רבי ישמעאל בן אלישע	3. רבי ישבב	2. חנניא סגן הכהנים
3. רבי עקיבא בן יוסף	4. רבי יהודה בן בבא	(נהרגו בזמן החורבן)
4. רבי יהודה בן בבא	5. רבי חוצפית המתורגמן	3. רבי ישמעאל בן אלישע כ"ג
5. רבי חנניא בן תרדיון	6. רבי יהודה הנחתום	(נהרג אחר החורבן)
6. רבי ישבב הסופר	7. רבי חנניא בן תרדיון	4. רבי עקיבא
7. רבי אלעזר בן דמא	8. רבי עקיבא	5. רבי יהודה בן בבא
8. רבי חנניא בן חכנאי	9. בן עזאי	6. חנניא בן דרדיון
9. רבי חוצפית המתורגמן	10. רבי טרפון	7. רבי חוצפית המתורגמן
10. רבי אלעזר בן שמוע		8. רבי ישבב הסופר
בפיוט "אלה אזכרה" של יום קפור אותם שמות, בסדר שונה קמעא, מלבד: רבי יהודה בן דמא במקום ר"א בן דמא.	וי"א במקום ר"ט: רבי אלעזר חרסנא וכן הוא במדרש תהלים ט' יג ושם הערה פ"ט: י"א רבי יוסי במקום ר"ט ויש נוסח: ר' אלעזר בן דהבאי ור' יונתן בן עזיאל במקום ר' יהודה הנחתום ור' שמעון בן עזאי	10. י"א: רבי יהודה בן תימא
		י"א: "אלעזר בן דמא"

ובנחלת אבות : דר"י	גם בילקוט ראובני אותם שמות מלבד ר' אלעזר בן שמוע במקום בן עזאי.	וכן ב"ששלת הקבלה" אותם שמות.
ב"ת נקרא בן דמא		מדרש עשרה הרוגי מלכות נוסח חדש מתוך כת"י (פורסם
י"א : חגיגה בן חכינאי		ב"סיני" אביאלול תשל"ב) אותם שמות, אלא שחסרים
י"א : רבי יהודה		שנים : ר' אלעזר בן דמא ור' חגיגה בן חכינאי מקביל לקינה
הנחתום	1. מדרש איכה הוצ. ש. בובר תיקון זה הכרחי לפי המבואר להלן.	"ארוי הלבנון" לת"ב, בה מוזכרים רק שמונת הנותרים.

בספר הקבלה לראב"ד מובא כי בעת החורבן נהרג ר' ישמעאל בן אלישע כ"ג ורשב"ג הזקן. לאחר עג שנה לחורבן, עם כשלוש מרד בר כוכבא ולכידת ביתר, אדריאנוס כעסו "הכה בישראל מכה גדולה לא נראתה ולא נשמעה לא בימי נבואה ולא בימי טיטוס". נהרגו על ידו : ר' חגיגה בן תרדיון, ר' ישבב, ר' חוצפית ור' יהודה בן בבא בעת שסמך חמשה חכמים ור' אלעזר בן שמוע (אחד מן הנסמכים). ולפני כן נהרג רבי עקיבא. (שמונה אלה נזכרים בקינה "ארוי הלבנון" לת"ב). מעיון במקורות עפ"י הטבלה הנ"ל, מתברר כי לגבי שבעה מן העשרה, קיימת הסכמה כללית. ואלו הם :

1. רשב"ג הזקן, 2. ר' ישמעאל בן אלישע כ"ג, 3. רבי עקיבא, 4. ר' חגיגה בן תרדיון, 5. רבי יהודה בן בבא, 6. רבי חוצפית המתורגמן, 7. רבי ישבב הסופר.

ההסבר לכך, נראה כי דבר הריגתם של ששה מתוך שבעה אלו ע"י המלכות מוזכר במפורש בש"ס. וזאת ללא קשר עם המושג "עשרה הרוגי מלכות".

מיתת רשב"ג ור"י כ"ג, מוזכרת בנבואת שמואל הקטן לפני פטירתו : "שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא" (סנהדרין יא). וברש"י שם : "רשב"ג ורבי ישמעאל בן אלישע כ"ג יהרגו ועל חברוהי לקטלא : לשאר מיתות, ר"ע במסרקות של ברזל בפרק הרואה ר' חגיגה בשריפה במסכת ע"ז.

מיתת ר"ע מוזכרת במפורש בברכות סא : וכן שריפת רבי חגיגה בן תרדיון במסכת ע"ז יח. הריגת ר' יהודה בן בבא בבואו לסמוך חמשה חכמים למרות איסור השלטון, בסנהדרין יד. מיתת ר' חוצפית המתורגמן מוזכרת בקדושין לט : "חוצפית המתורגמן הוה תוא דהוה גריר ליה דבר אחר, אמר, פה שהפיק מרגליות ילחך עפר". (וכן בחולין קמב). בירושלמי חגיגה פ"ב ה"א מובא כי את ר' יהודה הנחתום הוה חזא בצורה כזו.

מתברר, איפוא, כי אין כל מקור תלמודי ל"עשרה הרוגי מלכות". אף המושג עצמו אינו מופיע בתלמוד, אלא "הרוגי מלכות" שנאמר לגבי רבי עקיבא וחבריו (בבא בתרא י): , וכדברי בעל סדר הדורות דר"ע העיקר בעשרה הרוגי מלכות לכן אמרו ר"ע וחבריו. וכן לגבי ר' יהודה בן בבא (סנהדרין יא). במדרש רבה איכה רק מובאים שמות הנהרגים הנ"ל. אלא שבאסיפת אמרים שם, כתב : "שהן עשרה הרוגי מלכות שקדשו השם". גם באגרת רב שרירא גאון, שבה מובא כי רשב"ג הזקן נהרג לפני חורבן הבית, נאמר "דאיקטיל בהרוגי מלכות" (ח"ג פ"א). ומה שמזכיר שם לאחר מכן, "ר"ג בנו של רשב"ג הזקן שנהרג עם עשרה הרוגי מלכות", כבר כתב שם ב"פתשגן הכתב" : "תיבת עם עשרה הרוגי מלכות מיותר כי ידוע שלא נהרגו כולם בזמן אחד וכן ליתא בנוסח ב"ג ונייבור".

אבל בראשונים כבר נמצא ביטוי זה. תוספות בבכורות לו. ד"ה רבי חוצפית המתורגמן,

כותבים על רבי חוצפית שהיה "מעשרה הרוגי מלכות". ואילו ה"אור זרוע" כבר מציין גם את מדרש עשרה הרוגי מלכות לגבי ר' חוצפית (הל' בכורות סי' תק"י עד ד). ואכן מדרש עשרה הרוגי מלכות או מדרש אלה אזכרה, המזכיר עשרה הרוגי מלכות, הוא מתקופה מאוחרת יותר. צונץ כותב (הדרשות בישראל עמ' 66) כי נוצר בשתי המאות האחרונות של תקופת הגאונים (840—1040), סמוך לתקופה זו או אח"כ. לעומת זאת מדרש איכה רבתי בו לא מוזכר המספר עשרה, מיוחס לתקופת התלמוד ואולי אף קודם לכן (צונץ, שם עמ' 76).

החכמים אשר לגבם ישנם חילוקי דעות הם: ר' אלעזר (או יהודה) בן דמאי או ר' יהודה בן תימאי, ר' חנינאי בן חסיןאי, ר' אלעזר בן שמוע, רבי טרפון. ר' שמעון בן עזאי, ר' יהודה הנחתום, כולם מתקופת ר"ע וכנראה גם ר' אלעזר בן דהבאי. ר' יוסי (נראה כי חי גם לאחר גזרות אדרינוס) ר' יונתן בן עוזיאל (גדול תלמידיו של הלל).

מתי נהרגו עשרה הרוגי מלכות?

בנידון זה מטעה הפיוט "אלה אזכרה" שבתפלת מוסף יום כפור שהוא המקור העממי ממנו שואבים, בדרך כלל, את המידע על אודות עשרה הרוגי מלכות. מתוכנו משתמע כאילו שעשרה מחכמי ישראל הובאו בפני השלטון הרומי בעת ובעונה אחת, נידונו על ידו והוצאו להורג כלשון הפיוט: "כי בימי השר לא עלתה... וקרא לעשרה חכמים גדולים... וצוה בליעל להרגם... ושנים מהם הוצאו תחלה...". ומכיון שרבי עקיבא נמנה עליהם ותקופת מיתתו ידועה לכל בעידן מרד בר כוכבא, הרי שזמן הריגתם של עשרה הרוגי מלכות היה באותו זמן.

ברם, עיון בשמות עשרה הרוגי מלכות, על גירסאותיהם השונות, סותר עובדה זו. עשרות רבות של שנים, הפרידו בין מותם של חלק מן העשרה לבין האחרים. וכבר עמדו על כך המפרשים.

בעל סדר הדורות כותב: "שגגה יצא מלפני המחבר הסליחה 'אלה אזכרה' שנראה מתוכה כאילו כולם היו בזמן אחד. וכן כתב בחיי מקץ שלא היו בזמן אחד". וכן כתב בעל היוחסין השלם, לגבי ר"ע: "וזכור זה שלא תטעה במעשה דהרוגי מלכות מהקינות שכתובות במחזורים שנראה מהם שהי' עם רשב"ג בזמן אחד ואינו כן...". ברור כי אי הדיק מוסב גם על עצם מדרש עשרה הרוגי מלכות, אשר על יסודותיו חובר הפיוט. (בנוגע למדרש זה גם תמוה במיוחד תיאור הריגתו של ר' יהודה בן בבא כאילו נלקח מביתו בערב שבת, דבר הסותר את המפורש בסנהדרין יד. שנהרג בין שתי ערים כאשר נתפס שם).

לאור המובא לעיל, על יסוד אותם אישים שאין מחלוקת לגבם, התקופה בה נהרגו העשרה, מתחילה מסמוך לפני חורבן בית שני, עת נהרגו רשב"ג הזקן ורבי ישמעאל כ"ג, אשר חיו סמוך לחורבן ובתקופה זו נהרגו. כי רשב"ג הכוונה לבנו של ר"ג הזקן ולא ר"ג דיבנה אשר היה נשיא לאחר החורבן. כמו שכתב רב שרירא גאון באגרתו (ח"ג פ"א): "... ובתריה רבן גמליאל הזקן בנו, ובתריה רבן שמעון בן גמליאל קמא דאקטיל קמי חורבן הבית (הוא) ור"י ישמעאל בן אלישע כהן גדול ואלין ד' דרי הוו בכלל הנהו מאה שנה דאמריגן ביציאות השבת (טו): הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה, ובתר רשב"ג דאקטיל בהרוגי מלכות הווה רבן יוחנן בן זכאי והוא הוה בעידן חורבן הבית...".

התקופה בה נהרגו מתחילה, איפוא, סמוך לחורבן ונמשכת לפחות עד גפילת ביתר, נב או עג לחורבן, לפי הדעות בנידון, במקורותינו. וכך כותב בעל "סדר הדורות": "רשב"ג ר' חנינא סגן הכהנים נהרגו סמוך לחורבן, ר"י כ"ג לאחר החורבן ושאר שבעת הרוגי מלכות קצתם היו לפחות נב שנה אחר החורבן וקצתם אחר נב לחורבן זמן רב". ובעל היוחסין השלם כותב: "כי רשב"ג שהיה הראשון נהרג בזמן החורבן ור"ע קרוב ל-60 שנה אחריו, וחמשה אחרונים נהרגו בזמן שנכבשה ביתר עג שנה אחר החורבן". וכן כתב הראב"ד, כמובא לעיל. וכונתו לחמשה שנהרגו בתקופת ביתר ואדריינוס והם: חנניא בן תרדיון, ר' יהודה בן בבא, ר' ישבב, ר' חוצפית ור' אלעזר בן שמוע. לגבי האחרון כותב בעל "סדר הדורות": "ונראה שנהרג זמן רב אחר ר"ע כי ביום שמת ר"ע נולד רבנו הקדוש ור"א בן שמוע היה רבו של רבי". אמנם אם נאמר שנפילת ביתר היתה עג שנה לאחר החורבן ור"ע נהרג כשלוש עשרה שנה לפני כן, יתכן שר"א בן שמוע היה רבו של רבי אף אם נהרג באותה תקופה. ואכן הראב"ד שדעתו כך, אומר שראב"ש נהרג באותה תקופה. אבל עכ"פ גם לפי"ז היתה לפחות תקופה של שבעים וחמש שנה בה נהרגו כל עשרה הרוגי מלכות, לפי הגירסאות השונות. כי כולן כוללות חכמים עד גפילת ביתר וגזירות אדריינוס.

מתי היה שמואל הקטן ?

נבואתו של שמואל הקטן לפני פטירתו על אודות מיתתם של רשב"ג הזקן ור"י כ"ג, מעוררת תמיהה אצל האחרונים. המסקנה המתבקשת מאליה היא כי שמואל הקטן חי בימי בית שני, לפני חורבנו, ונפטר עוד לפני הריגתם של השנים בעת החורבן. ואילו בברכות כח: שנינו: "אמר רבי לוי ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה. ת"ר שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה אמר להם ר"ג לחכמים: כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה". הרי ששמואל הקטן היה בתקופת רבן גמליאל דיבנה כי הוא תקן לפניו ביבנה את ברכת הצדוקים (ואילו ר"ג הזקן לא היה ביבנה).

וכיצד יתכן שנפטר לפני רשב"ג אבי ר"ג דיבנה ? בעל "ערוך לגר" בסנהדרין יא, מעורר שאלה אחרת. שם מובא מעשה בר"ג אשר זימן שבעה חכמים — ובתוכם שמואל הקטן — לעבר את השנה. וכאשר התברר כי עלה אחד שלא הזומן, הציג שמואל הקטן את עצמו כזה שעלה שלא ברשות, כדי לא לבייש אותו שבא ללא הזמנה. והרי תוספות אומרים (נדה ו:): כי סתם ר"ג בש"ס הוא ר"ג דיבנה ולא ר"ג הזקן. וכיצד יתכן שמעשה זה היה בימי ר"ג דיבנה, אם שמואל הקטן נפטר עוד לפני חורבן בית שני ?

על השאלה הראשונה שהינה העיקרית, בולטים שני תירוצים, בספרי המפרשים:

א. שמואל הקטן חי בימי ר"ג הזקן. ואת ברכת הצדוקים תיקן לפני ר"ג הזקן ביבנה. (בעל "ערוך לגר" שאינו מתעכב על שאלה זו, אומר כי ממעשה דעבור שנה, מוכח דלא כתוס' ויתכן גם סתם ר"ג בש"ס כשהכונה לר"ג הזקן).

הרלב"ח (רבי לוי אבן חביב) בקונטרס הסמיכה (ס"ד ע"ב) מביא על כך ראיה מפורשת מרש"י סנהדרין פט. שם שנינו: "אין ממיתין אותו (את הזקן ממרא) לא בבי"ד שבעירו ולא בבי"ד שביבנה ולא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים ומשמרין אותו עד הרגל וכו' וממיתין אותו ברגל שנא': וכל העם ישמעו ויראו וגו'". ברש"י שם ד"ה: לא בבי"ד שביבנה וז"ל: אם נשאלו לבי"ד שבלשכת הגזית ואמרו להם וחזר לעירו ושהה

ימים עד שגלתה סנהדרין גדולה ליבנה ועדיין הכית קיים ואחרי כן הורה כבתחילה, אין ממיתין אותו ביבנה ואע"פ ששם סנהדרין גדולה שסוף סוף אין נקבצין שם" (ועי' שם בתוס' מה שהק' בזה ואכ"מ).

ומאחר שהלל הזקן כיהן כנשיא 40 שנה, הרי שבנו שמעון, ר"ג ובנו רשב"ג, שמשו כנשיאים ב-60 שנים האחרונות שלפני החורבן (עפ"י דברי הגמ' בשבת טו. הובאו לעיל, שהם נהגו נשיאותן 100 שנה בפני הבית). א"כ שנות נשיאותו של ר"ג הזקן היו בתוך ה-40 שנה שלפני החורבן (ב"סדר הדורות" כתב דנהג נשיאותו על 18 שנה לפני החורבן). בהן גלתה סנהדרין ליבנה, כי לדברי רש"י הגיעה לשם בעוד הבית קיים ולא רק לאחריו. (וריב"ז רק בקש אישור קביעות למקום בו כבר היתה הסנהדרין). וא"כ גם ר"ג הזקן היה ביבנה ושם תיקן לפניו שמואל הקטן את ברכת המינים.

גם בסדר הדורות כתב בפשיטות דשמואל הקטן היה בימי ר"ג הזקן וכי "סנהדרין גלתה (עשרה גלויות מלשכת הגזית לחנויות לירושלים ומירושלים) ליבנה [צ"ל 40] שנה קודם החורבן שנת תשפ"ח ונפתחו דלתות ההיכל מעצמן ושם תיקן שמואל הקטן ברכת המינים לפני ר"ג הזקן והתהיל משם ר' צדוק להתענות מ' שנה" (ע"פ יוסיפון). וכן מובא בפירוש "תיקון תפלה" בסודר "אוצר התפלות" ששמואל הקטן תיקן ברכת המינים לפני ר"ג הזקן ביבנה, לא כלפי מעריצי הגלילי אלא "כל הכתות השונות הנוטות ממקור דת ישראל לגרוע או להוסיף, שנתרבו הימים ההם".

ב. שמואל הקטן חי בימי ר"ג השני. וכך כותב בפשיטות הראב"ד בספר הקבלה (ואכן הרלב"ח תמה עליו מן הנ"ל). לפי"ז תוקנה על ידו ברכת המינים לפני ר"ג דיבנה. ובענין גבואת שמואל הקטן על הריגת רשב"ג הזקן — צריך לומר דתרי שמואל הקטן הוו. ואותו שמואל הקטן אשר ניבא על מיתת רשב"ג הזקן ונפטר לפני החורבן, אינו זה אשר התקין ברכת המינים ביבנה. כך אומר רבי צבי יעקב יאליס, בעל "מלא הרועים" בספרו "בית ועד לחכמים" (ערך שמואל הקטן). וכן רבי יעקב עמדין בהגהותיו לסנהדרין יא. (בש"ס וילנא).

אמנם בירושלמי (סוטה ט, יג) מובאים שני טעמים לכינוי שמואל הקטן: משום שהקטין עצמו או משום שהיה קטן משמואל הנביא. לכאורה אפשר לומר כי היו שמואל הקטן רק לפי טעם א', די"ל דשניהם היו בדרגת ענוה כוו. אבל לטעם ב' מסתבר כי לומר שהיה קטן משמואל הנביא, יתכן רק אם אכן ניבא, אך לא על אחד אשר חי בימי ר"ג דיבנה וכלל לא התנבא. ואולי באמת נאמר כי שני הטעמים הללו פליגי בהא: אם היו שני שמואל הקטן (טעם א') אם לאו (טעם ב').

(יש לתמוה על הרב מ. ד. גרוס, המצטט בספרו "אבות הדורות", עמ' 88 את גרץ, האומר על שמואל הקטן כי מרוב ענותנותו נמנה עם החכמים שישבו בשלש שורות הראשונות לפני הסנהדרין בכרם דיבנה ולא נסמך להוראה ולכן גם לא זכה לתואר "רבי": הרי שמואל הקטן הוזמן לדיון על עיבור שנה. לשם כך ראויים רק דיינים סמוכים ולדעת הרמב"ם אף דוקא חברי סנהדרין גדולה וכיצד יתכן לומר שהוא לא נסמך להוראה? על גרץ אין תימה, אבל על המצטטו — צע"ג).

שיטת בעל "דורות הראשונים"

דרך חדשה לחלוטין, שונה מדברי הראשונים, מציע ההסטוריון י. א. הלוי, בעל "דורות הראשונים". לישוב התמיהה כיצד ניבא שמואל הקטן על מיתת רשב"ג הזקן, רצונו לומר

כי נבואתו לא התייחסה כלל לרשב"ג הזקן ור' ישמעאל כ"ג. הוא מביא מספר הוכחות לשיטתו, אשר מלבד אחת, ניתן לדחותן ולהסבירן גם אם לא נקבל את הנתחן.

א. שמואל הקטן תיקן את ברכת המינים לפני ר"ג דיבנה ולא לפני ר"ג הזקן. הוכחתו ממסכת שמחות פ"ח, בה מובא כי את שמואל הקטן הספידו ר"ג הזקן ורבי אלעזר בן עזריה. ראב"ע היה בן י"ד שנה בעת החורבן. ואם שמואל הקטן נפטר לפני ר"ג הזקן, שנים רבות לפני החורבן (ר"ג עצמו חי עד 18 לפני החורבן) — כיצד יתכן שהספיד יחד עם ר"ג הזקן. אלא צ"ל שהכוונה כאן לר"ג דיבנה, בתקופתו חי שמואל הקטן. והוא יחד עם ראב"ע — שני הנשיאים — הספידוהו. אלא מכיון שבמעשה המוזכר שם לפני כן, בענין עבור שנה, כתוב ר"ג הזקן כפי שבאמת היה, נכתב גם כאן ר"ג הזקן אבל הכונה לר"ג דיבנה. (אך גם הוא מסכים ששמואל הקטן היה כבר בימי הלל. ז"א לפחות 60 שנה לפני החורבן. כדמוכה מירושלמי ע"ז פ"ג ה"א).

אם כן, ללא ההנחה שהיו שני שמואל הקטן, לא יתכן שהוא ניבא לפני מותו על מיתת רשב"ג הזקן, כי מת לאחריו.

ברם, שאלה זו גם הקשה בעל "סדר הדורות": כיצד יתכן שראב"ע הספיד יחד עם ר"ג. וכתב דיתכן שישנה כאן טעות דפוס. היה כתוב: ראב"ע בר"ת. והכוונה לרבי אלעזר בן ערך, אלא שבטעות פענחו: רבי אלעזר בן עזריה. (גם הגר"א שם מחק את המלים: בן עזריה). אלא שהלוי טוען כי לא שמענו שר' אלעזר בן ערך כבר היה פעיל בעניני רבים, באותה תקופה, יחד עם ר"ג הזקן. אולם על כגון דא נאמר: לא שמענו — אינה ראיה.

ב. רשב"ג שימש כנשיא בתקופה הסמוכה לחורבן, בה זמנית לא שלטו הרומאים בירושלים ולא יתכן כי הם הרגוהו. ואילו סמוך לחורבן ממש, בודאי כבר לא היה בין החיים, כי באותה שעה כבר עברו החכמים ליבנה. ורק שמענו כי בנו ר"ג היה ביבנה, אך לא רשב"ג עצמו.

טיעון זה קלוש, לפי המובא לעיל בשם הרלב"ח, דאפילו ר"ג הזקן — אבי רשב"ג — כבר עבר ליבנה.

ג. אילו נהרג רשב"ג ע"י השלטון הרומאי, לא מסתבר כי רבן יוחנן בן זכאי היה מקבל את הסכמתו להמשך שושלת נשיאי משפחת הלל.

גם טיעון זה ניתן לדחיה. למרות הכל, עדיף היה בעיניו ויתור מינימלי מעין זה תמורת ויתור על המקדש וירושלים. זאת ועוד: יש אומרים כי זו היתה הסיבה מדוע נתמנה ריב"ז לנשיא לאחר רשב"ג ולא בנו ר"ג. כי רצו להתנכל גם לבנו אלא ריב"ז בקש עליו רחמים (סדר הדורות). אמנם יש אומרים כי סיבת אי מינויו נבעה מפאת היותו קטן.

עכ"פ רוצה הלוי להסיק מהוכחות ב' וג', כי רשב"ג כלל לא נהרג. ואף את"ל שתוא נהרג, היה זה מעשה הקנאים ולא השלטון הרומאי ועל כן לא נמנה על הרוגי מלכות (כך גם מובא ביוספוס קדמוניות א').

ד. אם ניבא שמואל הקטן לפני החורבן, בימי ר"ג הזקן, על תקופת ביתר ואדריגוס, באמרו בהמשך נבואתו הנ"ל: "ושאר עמא לביזא ועקן סגיאן עתידין למיתי על עלמא", מדוע לא הזכיר את עצם חורבן הבית וירושלים, אשר היווה צרה גדולה יותר. זו בודאי הוכחה קלושה. הוא יכל לומר, מה שנאמר לו בנבואה. וענין החורבן לא נאמר לו, משום מה.

ה. "שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא". בנבואתו על חבריו לקטלא, התכוין לרבי עקיבא ורבי חנניא בן תרדיון (כפירש"י שם). אם שמעון וישמעאל הינם רשב"ג הזקן ורבי ישמעאל כ"ג, כיצד ניתן לכנות את רבי עקיבא כחברוהי, בעוד שני דורות הפרידו ביניהם. השנים היו לפני החורבן ואילו ר"ע חי לפחות עד 65 שנה לאחר החורבן. גם טיעון זה אינו מוכרח, לאור לשון חז"ל. כשם שבמונח תלמיד משתמשים גם כאשר הלה לא הכיר כלל את "רבו" שהוא תלמידו, כגון הלל המכונה תלמידו של עזרא (סנהדרין יא.), אלא מאחר שפעלו דומה היה, נקרא תלמידו, כי תלמיד הולך בדרכי רבו, כן גם ניתן לכנות אישים מקבילים כחברים, גם אם לא היו יחד באותה תקופה. (אגב, במס' שמחות פ"ח לא מובאות המלים: וחברוהי לקטלא. ובנחלת יעקב שם העיר על כך).

ו. אך הוכחה אחת הנראית כחזקה ואשר היא יסוד בנינו, מביא הלוי מן המכילתא פ' משפטים, ממנה נראה לומר כי שמעון וישמעאל בנבואת שמואל הקטן, אינם רשב"ג ור"י כ"ג.

שנינו במסכת שמחות פ"ח "... וכן אמר בשעת מיתתו [שמואל הקטן] שמעון וישמעאל לחרבא... וכשבאו רשב"ג ור' ישמעאל גזרו עליהם שיהרגו והיה רבי ישמעאל בוכה ור"ש אמר בשתי פסיעות אתה ניתן בחיקם של צדיקים ואתה בוכה, א"ל וכי אני בוכה שאנו נהרגין אלא על שאנו נהרגים כשופכי דמים וכמחללי שבתות. אמר לו, שמא בסעודה היה יושב וישן ובאה אשה לשאול על גדתה על הרות שלה ואמר לה השמש ישן הוא והתורה אמרה אם ענה תענה אותו (נוסחת הגר"א: אחד עינוי גדול ואחד עינוי קטן) ומה כתיב: והרגתי אתכם בחרב".

ובמכילתא שם, מובא: "אם ענה תענה... כבר היה ר' ישמעאל ור"ש יוצאים ליהרג א"ל ר"ש לר' ישמעאל: רבי, לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג א"ל ר"י לר"ש: מימך בא אדם אצלך לדין או לשאלה ועכבתו עד שתהא שותה כוסך ונועל מנעלך או עוטף טליתך אמרה תורה אם ענה תענה אחד עינוי מרובה ואחד עינוי מועט. אמר ליה נחמתני רבי. וכשנהרגו ר"י ור"ש א"ל ר' עקיבא לתלמידיו התקינו עצמכם לפורענות שאילו טובה עתידה לבוא בדורנו לא היו מקבלים אותה אלא ר"ש ור"י, אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שפורענות גדולה עתידה לבוא בדורנו וסילק אלה מבינותינו שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב וכו'".

מכאן מוכח שר' שמעון ור' ישמעאל, שבנבואת שמואל הקטן, הם חכמים שנהרגו בתקופת ר"ע ותלמידיו, כלומר לאחר החורבן, ואין לומר שנהרגו סמוך לאחר החורבן, כי אחרי החורבן לא שמענו על הריגת חכמים עד לתקופת ביתר ואדריינוס.

על כן אומר הלוי כי שמעון וישמעאל הינם רבי שמעון בן חנינא סגן הכהנים (הוא חי תקופה ארוכה לאחר החורבן כמו שמצינו שרשב"ג, אבי רבי, אמר דברים בשמו כגון: (מנחות יא, ט) ורבי ישמעאל, בר פלוגתתו של ר"ע, שנהרגו לפני רבי עקיבא, עליהם יכל לנבא שמואל הקטן, אשר מת לפניהם בימי ר"ג דיבנה, ורבי עקיבא ורבי חנניא בן תרדיון היו חבריהם. (ברור כי לשיטתו ניתן לומר כי כל העשרה נהרגו בתקופה אחת, אם כי ברור שלא בבת אחת ממש).

ובענין המובא במסכת שמחות כי הללו היו רשב"ג ור' ישמעאל (לגבי ר' ישמעאל אין מניעה לומר כדבריו כי לא נזכר שם שהיה כ"ג) — אומר הלוי כי היה כתוב רשבהס"ג, כלומר: רבי שמעון בן הסגן, אלא מכיון שרגילים לכתוב רשב"ג, נכתב רשב"ג בטעות, במקום רשבהס"ג. אך גם את המלה "הסגן" השאירו. ומכאן הסיקו בטעות כי הכונה לרבי חנינא סגן הכהנים (והוא בודאי כבר לא היה בחיים בתקופת מרד בר כוכבא ואילו לפני

כן, מעת החורבן, לא נהרגו חכמים, לשיטתו.) וזה מקור הטעות, לדעתו — של דברי הבה"ג המובאים בטור או"ח סי' תק"פ: "... בכ"ג בסיון בטלו בכורים מלעלות לירושלים בימי ירבעם בן נבט, כ"ה בו נהרג רשב"ג ור' ישמעאל בן אלישע ור' חנינא סגן הכהנים". (בסדר הדורות באמת מק' כיצד יתכן שר' חנינא נהרג לפני החורבן יחד עם רשב"ג, הרי מצינו שלאחר החורבן העיד על דברים שהיו בזמן המקדש. אמנם י"ל שנהרג לאחר החורבן, באותו יום בשנה, בו נהרגו רשב"ג ור"י. אלא הלוי לשיטתו דלאחר החורבן לא נהרגו חכמים).

וטוען הלוי "והדבר ידוע כי בענינים כאלה לא דקדקו רבותינו הראשונים בהיותם טרודים במלאכתם הגדולה להעמיד ההלכות על בורים". (גם מציין כי בתוס' יבמות קד. ד"ה: אמר, משמע שלא היתה לפניהם הגירסא "כהן גדול").

אך הגם שקשה לומר כן על בה"ג, אשר דבריו דברי קבלה ובתורת שכאלה יש להם גם משנה משקל בפסיקה, בודאי לא יתכן לומר כן לגבי רב שרירא גאון, אשר מסורתו בדברי הימים מקובלת כמדויקת לכו"ע. והרי אף מביא כמצוטט לעיל כי רשב"ג נהרג לפני החורבן ונמנה על הרוגי מלכות.

ולחומר הקושיה מן המכילתא י"ל כי ר"י ור"ש בדברי ר"ע, הינם כדברי הלוי, שגם הם נהרגו. ואילו בקטע הקודם הכונה לרשב"ג ור"י כ"ג בכמס' שמחות. אלא ששתי העובדות צורפו בגלל השמות המשותפים נוסף לעצם המתתם, דבר שהינו רגיל ומתקבל בדברי חז"ל. (אגב, המעשה עם ר"ע מובא במס' שמחות בסוגריים מרובעים. וראה גם: יעבץ תולדות ישראל, ח"ו עמ' 27, הכותב כי שמעון, הכוונה לחכם וצדיק אחד, בתקופת רבי ישמעאל, בן דורו של ר"ע).

סיכום

כאמור המושג עשרה הרוגי מלכות אינו קיים בש"ס. אלא נוצר כנראה רק לאור הקשר — עפ"י מסורת וקבלה — בין מיתתם למכירת יוסף. אמנם במכילתא ומסכת שמחות — הובאו לעיל — לא נראה קשר בין עונשם למכירת יוסף, אלא הינו מתיחס לעונש על חטאי עצמם. אבל במקורות אחרים, כולל מדרשים שונים, מוזכר קשר זה. ראה ב"סדר הדורות" המביא כמה מפרשים בנידון זה ואם הדבר מתבאר לאור גלגול בשמות או התאמה בין מגין שמותיהם לשמות השבטים ועוד. וראה בתורה שלמה, ח"ו, פ' וישב, פ' לז אות קסו, שם מובאים מקורות ממדרשים שונים, בנידון זה. (בעיקר מענינות התלבוטיותיו של בעל שלשלת הקבלה, ערך ר"ע, בענין הסבר זה).

ברור כי חכמים רבים נהרגו בעת החורבן ובעת מרד בר כוכבא וגזרות אדרינוס. אלא הבעיה היא: אלו עשרה היו ראויים להיות תחת השבטים לקבלת עונשם. ומה עוד אם נאמר שהם היו גלגוליהם.

לעומת זאת בש"ס הננו מוצאים את המינוח הרוגי מלכות גם לגבי סתם אנשים, כגון הרוגי לוד, לוליינוס ופפוס (בבא בתרא י:).

"והבאתי אתכם אל הארץ... ונתתי אתה לכם ירושה אני ה'"

ארץ ישראל